

Черниш В.В.

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛЬНОСТІ ТА ТИПОВІ ПОМИЛКИ В АНГЛОМОВНОМУ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

За результатами спостережень за діяльністю студентів під час педагогічної практики у середніх школах, на заняттях з практики англійської мови та методики викладання встановлені типові помилки та порушення правильності мовлення майбутніх учителів англійської мови.

The article deals with the different types of English language trainee teachers' deviations and errors in English usage in professional situations.

До професійної компетенції майбутнього вчителя ІМ, яка є метою навчання у вищих мовних навчальних закладах (ВМНЗ), входять такі види компетенцій: 1) мовна компетенція (дає уявлення про знання системи мови та про вміння нею користуватися для висловлювання власних думок і розуміння думок інших людей в усній та письмовій формі), а також аналізу мовлення учнів з точки зору її відповідності до норм виучуваної мови; 2) мовленнєва та комунікативна компетенція (забезпечують здатність користування ІМ як засобом спілкування у різноманітних сферах і ситуаціях); 3) методична компетенція (здатність користуватися ІМ в професійних цілях, навчати мови) [6: 250]. Таким чином у вчителя ІМ мають бути сформовані відповідні професійні вміння. Вони об'єднані в чотири групи: 1) конструктивні, 2) організаційні, 3) гносеологічні або дослідницькі, 4) комунікативні. Комунікативні вміння вчителя ІМ, у свою чергу, представлені такими групами вмінь:

– вміння, що зорієнтовані на пізнання та самопізнання

учнів; функції цієї групи вмінь полягають у професійно спрямованому усвідомленню учителем свого власного досвіду вивчення ІМ, співвіднесення його з теорією та практикою навчання та проектування отриманих даних на індивідуальні можливості учнів у певних ситуаціях навчання;

– вміння, що зорієнтовані на планування іншомовного спілкування; головна функція цієї групи вмінь – планування цілеспрямованого навчального комунікативного впливу на учнів під час підготовки (планування) до уроку ІМ;

– вміння, що зорієнтовані на реалізацію плану іншомовного спілкування та його корекцію; основною функцією цієї групи виступає залучення учнів до спілкування ІМ, створення сприятливого мікроклімату на уроці тощо;

– вміння, що спрямовані на аналіз іншомовного спілкування; їх основна функція – самоконтроль вчителя під час педагогічного спілкування, здійснення самокорекції [6: 251].

Успішне здійснення функцій учителя ІМ залежить від рівня сформованості зазначених умінь, тобто професійно орієнтованим володінням ІМ – правильне з точки зору норми ІМ, її системи (відповідність/невідповідність правилам), узусу та стилю у типових сферах і ситуаціях спілкування, а також у професійних ситуаціях (власне у реалізації функцій учителя ІМ).

Таким чином, постає питання про цілеспрямоване формування у майбутніх учителів ІМ умінь самоаналізу та самокорекції помилок, а також формування умінь помічати, аналізувати, встановлювати типи помилок і порушення норм правильності, та, відповідно до встановленого типу помилки/порушення добирати способи та шляхи їх виправлення. Крім того, необхідно сформувати у майбутнього вчителя ІМ вміння навчати учнів прийомів самоаналізу та самокорекції. Оскільки для успішного викладання ІМ (навчання учнів висловлювати свої думки та розуміти думки інших людей в усній і письмовій формі) у майбутнього вчителя має бути сформовано три основних якості: він має бути гарним прикладом (рівень сформованих навичок і вмінь повинен відповідати нормам ІМ), він має уміти гарно оцінювати (встановлювати правильність/неправильність висловлювання згідно з нормами) та володіти навичками та вміннями організації роботи щодо формування мовленнєвих навичок і

вміль [7: 54-55]. Природно, що цей процес неможливий без встановлення типових помилок у мовленні самих студентів ВМНЗ. Отже, **метою** нашої статті є встановлення та опис типових помилок і порушень в усному професійно орієнтованому англомовному мовленні майбутніх учителів англійської мови (АМ).

Аналіз методичної та лінгвістичної літератури з цієї проблеми показав, що науковцями неодноразово робилися спроби з'ясувати причини помилок у користувачів мови (S.P. Corder; M.P. Jain) пропонувалися різні підходи до аналізу помилок (J.C. Richards; N. Brieger), характеризувалися соціальні фактори й умови, що впливають на вивчення ІМ (J.C. Richards; R. Ravem; H.C. Dulay & M.K. Burt), робилися спроби систематизувати типи користувачів мови та відповідні помилки (W. Nemser; J.C. Richards & G.P. Simpson). Окремим напрямком у дослідженні явища "помилковості в ІМ" можна вважати розгляд феномену "інтермови" (P. Corder; R. Ellis; K. Lannon; J.C. Richards; L. Selinker;). Розглядалися питання порушень/відхилень у фонетичному оформленні іншомовних висловлювань (С.Л.Бобир), робилися спроби встановити й описати механізми контролю мовної правильності висловлювання (Г.В. Ейгер), визначені способи корекції помилок у вимові (С.В. Дубровская) та шляхи запобігання їм (І.А. Лукницкий), здійснювалися спроби класифікувати граматичні помилки та порушення у писемному мовленні (Г.Е. Борецька). Дослідниками пропонувалися різноманітні технології виправлення помилок (С.В. Дубровская; Г.І. М'ясоїд; M. Bartram, R. Walton; L. Copesescu; J. Edge). На окрему увагу заслуговують посібники та словники-довідники з правильності/ норми АМ, що розроблені науковцями й викладачами-практиками. Проте попри існування таких теоретичних досліджень та укладених посібників доводиться констатувати, що питання правильності мовлення майбутнього вчителя не може вважатися ані теоретично дослідженим, ані практично вирішеним. Крім того, потрібно відзначити *актуальність* питання розгляду типових помилок і відхилень у мовленні саме майбутніх учителів, оскільки від правильності мовлення учителя та його здатності й уміння помічати й коректно виправляти їх залежить успішність навчального процесу як у ВМНЗ,

так і в навчальних закладах різного типу (середніх загальноосвітніх і спеціалізованих школах, різноманітних курсів АМ тощо). Тому **завданням** нашої статті є проаналізувати та навести приклади типових помилок і порушень правильності в усному професійно орієнтованому мовленні майбутніх учителів АМ та встановити можливі причини їх виникнення.

Усі існуючі класифікації помилок аналізують лише помилки користувачів ІМ на рівні системи (відповідність/ невідповідність правилам). На нашу думку, такі класифікації в аспекті навчання студентів-майбутніх учителів ІМ, головною метою якого є формування умінь усного та писемного мовлення, максимально наближеного до рівня носіїв, неповні. Для реалізації успішного спілкування іншомовне мовлення студентів має відповідати кожній конкретній комунікативній ситуації [4: 48]. В разі невідповідності ситуації мовлення студентів може бути недоцільним, неадекватним і навіть здатися образливим для адресата повідомлення. Тому, на основі вимог Програми, вивчення робіт, присвячених проблемі неправильності іншомовного мовлення, ми слідом за Г.Е. Борецькою пропонуємо поділ порушень в усному іншомовному мовленні майбутніх учителів АМ на: 1) порушення системи; 2) порушення норми; 3) порушення узусу [3: 75-78].

Під “помилкою” у межах нашої статті, ми слідом за А.М. Щукіним розуміємо відхилення від правильного вживання мовних одиниць і форм. Результат помилкової дії користувача ІМ [6:198-199]. У методиці викладання ІМ помилки класифікуються за аспектами мови (фонетичні, лексичні, граматичні) та видами мовленнєвої діяльності (розуміння іншомовного мовлення, говоріння, читання, письмо), а також порушення норми літературної мови та культури мовлення. Остання складається із таких компонентів: нормативний, етичний (пов’язаний з етикою спілкування) і комунікативний. Останній відіграє головну роль у досягненні цілей спілкування. В оволодінні культурою мовлення зазвичай виділяють два етапи. Перший пов’язують із засвоєнням користувачами мови літературно-мовних норм. Володіннями ними забезпечує правильність мовлення. Другий етап передбачає творче застосування автором норм у різних ситуаціях спілкування [6:130-131].

Різноманітні функціонування мовленнєвої системи (сукупність взаємозумовлених елементів мови) будь-якої мови обмежуються нормою. Під мовною нормою розуміють сукупність найстаріших традиційних реалізацій мовної системи, відібраних і закріплених процесі суспільної комунікації. Норма – прийняті й існуючі в певний час в суспільно-мовленнєвій практиці освічених людей правила вимови, слововживання, використання граматичних, стилістичних та інших мовленнєвих одиниць і засобів і обов’язкові для всіх членів колективу і закономірності їх вживання, причому ці обов’язкові одиниці можуть бути єдиними можливими або виступати у вигляді співіснуючих у межах варіантів літературної норми [6:178]. Сприйняття повідомлення як відповідного/ невідповідного нормі, як правило, виступає в свідомості мовців не сформульовано. Прикладом такого сприйняття висловлювання є невміння мовців сформулювати заперечення проти того, що вони сприймають як неправильне (оцінки типу “не звучить”, “недобре”, “так не можна”). Таке інтуїтивне неприйняття факту і водночас не усвідомлення законів мови, чинних у певному колі явищ, є неправильним обґрунтуванням правильних по суті заперечень [5:8]. Через це об’єктом викладання ІМ є не тільки система мови, але й норма застосування цієї системи до ситуацій і контексту. Із поняттям мовної норми тісно пов’язано поняття узусу – прийняте носіями мови певної мовної групи вживання слів, сталих виразів і зворотів, конструкцій тощо. Окремі особливості вживання лексики зумовлюються специфікою узусу. Так, наприклад, *this country/ city* зазвичай для носія АМ – це країна/ місто, де мовець знаходиться у момент мовлення, а для українського користувача АМ таке висловлювання не є природним, тому типовою помилкою при описі України/ Києва (країни та/або міста, в якому знаходиться оповідач) стає вживання слів “*in Ukraine..., in Kyiv...*” замість “*in this country*” та “*in this city*”. І навпаки, розповідаючи про Велику Британію, українські студенти говорять: “*I have read a lot about Great Britain and want to visit this country*”, натомість потрібно вжити “*that country*” (оскільки мовець не знаходиться у Великій Британії).

Власний багаторічний досвід роботи в середній загальноосвітній школі з поглибленим вивченням АМ та практика викладання у ВМНЗ (спостереження за мовленням

студентів-майбутніх учителів АМ на заняттях з практики АМ, методики викладання ІМ та професійною діяльністю студентів під час педагогічної практики в середніх школах; аналіз звітів групових методистів-керівників педагогічної практики; перевірка й аналіз розгорнутих планів-конспектів з АМ, розроблених студентами на заняттях з методики викладання АМ, підготовлених планів конспектів для захисту на семестровому іспиті з методики викладання АМ, підготовлений фрагмент уроку для захисту на випускному іспиті на четвертому курсі ВМНЗ, підготовлене кваліфікаційне завдання (розгорнутий план-конспект уроку АМ та обґрунтування своїх методичних рішень) для захисту на випускному іспиті на п'ятому курсі ВМНЗ, а також аналіз помилок майбутніх учителів на випускних іспитах) переконує: мовлення студентів не тільки не позбавлене помилок і порушень, більш того, на превеликий жаль, доводиться констатувати, що помилки з року в рік повторюються, що дає нам можливість говорити про їх типовість як у кількісному, так і в якісному відношенні. Такі помилки носять як локальний, так і глобальний характер. Помилки локального характеру, як правило, можна віднести до комунікативно незначних помилок, які не призводять до порушення комунікації. Такі помилки не вимагають негайної корекції. У переважній більшості випадків просте прохання повторити репліку та/або нагадування про помилку дозволяє студентові виправити такі помилки самостійно. Загалом, помилки та порушення правильності у мовленні майбутніх учителів ІМ у цілому та АМ, зокрема, мають об'єктивний та суб'єктивний характер. Джерелами та причинами помилок у мовленні майбутніх учителів АМ можна вважати такі: а) несформованість мовленнєвих навичок і вмінь (причиною може бути незнання відповідного матеріалу та правил оперування ним, це спричиняється декількома чинниками: несистематичність у вивченні ІМ, недостатній обсяг тренувальної роботи та практики в спілкуванні); б) інтерференція, яка, в свою чергу, поділяється на б1) міжмовну та, б2) внутрішньомовну. Нагадаємо, під "інтерференцією" розуміють взаємодію мовних систем, а саме: вплив системи рідної мови на виучувану мову під час її оволодіння. Вона проявляється у відхиленнях від норми системи ІМ під впливом рідної. Міжмовна інтерфе-

ренція виникає через існування розбіжностей у системах рідної та виучуваної мови й виникає на рівні значення і вживання. З метою запобігання помилок необхідно постійно враховувати невідповідність лексико-граматичних систем української та англійської мови. Внутрішньомовна ж інтерференція характерна для користувачів мови, що вже мають певний досвід у вивченні ІМ. Вона проявляється у тому, що вже сформовані та міцніші навички взаємодіють із новими. Це призводить до помилок у мовленні. Інтерферуючий вплив рідної та ІМ може проявлятися як окремо, так й одночасно й охоплювати сферу синтаксису, морфології, словотвору та семантики. Наприклад: речення 'He was elected as president.' безсумнівно побудовано за зразком речень: 'He was regarded/ chosen as our leader. He acted as chairman'. (Після дієслова elect прийменник as не вживається) [1:6].

Неправильне вживання та або/відсутність артикля спостерігається у мовленні студентів усіх курсів. Це спричиняється відсутністю в рідній мові засобів вираження категорії детермінації, що в ІМ передається означеним і неозначеним артиклем.

Вплив рідної мови на виучувану проявляється також прямолінійно, призводячи до помилок-буквалізмів, наприклад: "I saw a strange dream last night" (я бачив дивний сон минулої ночі) замість правильного варіанту "I had a strange dream last night." або "I dreamed/ dreamt a strange dream last night."

Як уже зазначалося, помилки класифікуються на фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні та техніки читання.

Професія учителя належить до професій "підвищеної мовленнєвої відповідальності", оскільки діяльність педагога втілюється у мовленні та реалізується завдяки йому. Типові порушення та помилки у мовленні вчителя призводять до порушення мовленнєвого спілкування на уроці англійської мови. До фонетичних помилок відносяться орфоепічні помилки: помилки у вимові голосних (напр., вимова у ненаголошених складах голосного [o] замість редукованого [ə], редукування довготи голосних звуків, нівелірування у вимові відкритих і закритих голосних); помилки у вимові приголосних (наприклад, вимова фрикативного [g] – [həu] замість [gəu], оглушення кінцевого приголосного, відсутність бокового вибуху); помилки в окремих граматичних формах

(невміння правильно вимовляти закінчення множини іменників, та закінчення третьої особи однини в Present Simple, а також закінчення –ed в Past Simple та Past Participle) тощо. Акцентологічні помилки – відхилення, що пов'язані з порушенням норм словесного наголосу, наприклад catholic [kə'θo:lk] замість правильного ['kæθəlk], hotel ['həutel] замість [həu'tel], politics [po'litiks] замість ['pɒlitiks]. У мовленні майбутніх учителів спостерігається домінування мовної форми над змістом висловлювання, що виливається у домінування фразового наголосу та перебільшеному членуванню фрази, у зміщенні комунікативного центру на кінець фрази незалежно від ситуації спілкування чи контексту; неправильна локалізація комунікативних центрів у фразах, що містять протиставлення, ремовиокремлюючі конструкції із there, виокремлююче-обмежувальні слова only, even тощо. Дослідження, проведені С.Л. Бобир, показує, що у студентів-майбутніх учителів АМ не сформовані навички логічного акцентування не тільки в англійській, але й у рідній мові. Було отримано лише 35,8% правильних за змістом відповідей на запитання англійською мовою та 30% – рідною; відповідно до контексту прочитано вголос 28% текстів англійською та 25,7% рідною мовою [2: 7-8]. Наші спостереження підтверджують вказані вище результати.

До граматичних помилок відносяться неправильне утворення і вживання форм слова, неправильна побудова словосполучень і речень. Різновидами граматичних помилок є граматикико-синтаксичні. Вони пов'язані з порушеннями у побудові словосполучень і речень. До таких помилок відносять: 1) помилки в узгодженні, 2) помилки в керуванні, 3) помилки у виборі порядку слів. Помилки в узгодженні – поширений вид помилок користувачів ІМ, який полягає у неправильному синтаксичному узгодженні підмета і присудка, а також означення та означуваного слова. Помилки в керуванні полягають у хибності вибору форми керованого слова (іменника, займенника), що не відповідають синтаксичній нормі. Ще одним різновидом граматичних помилок є помилки граматикико-морфологічні: неправильне утворення й використання різноманітних форм слова. До таких помилок відносяться: порушення у вживанні й утворенні форм частин мови.

Порушенні точності слововживання прийнято називати "лексичними помилками". Серед типових лексичних помилок називають: вживання слова у неприйнятному йому значенні, порушення норм лексичної сполучуваності, розширення і звуження значення слова, помилки у вживанні паронімів, омонімів, антонімів, синонімів, не встановлена контекстом багатозначність тощо. Такі помилки спотворюють смисл висловлювання, призводять до двоякості його тлумачення.

До стилістичних помилок відносять порушення стилістичної норми, вони пов'язані із вживанням слів, граматичних форм і синтаксичних конструкцій без урахування їх стилістичного забарвлення.

Наведемо приклади найтипівіших помилок і порушень у мовленні майбутніх учителів АМ.

Граматичні помилки/ порушення	Правильні варіанти
Недотримання правил вживання часів:	
I saw Big Ben in London. We've read an interesting story yesterday.	I have seen Big Ben in London. We read an interesting story yesterday.
Неправильний порядок слів:	
Dou you know where is he? Why you were absent yesterday? This exercise you should write down.	Dou you know where he is? Why were you absent yesterday? You should write down this exercise.
Неправильне утворення питальних і заперечних речень:	
You've read the story, yes? You don't this rule too.	You've read the story, haven't you? You don't this rule either.
Порушення вживання пасивного стану:	
English is not easy to be learnt. About this film speak much. For the doctor sent.	English is not easy to learn. This film is much spoken about. The doctor has been sent for.
Змішування форм окремих неправильних дієслів:	
to lay – lain – lain / to lie – laid – laid Please lie this book on the table.	to lay – laid – laid / to lie – lay – lain Please lay this book on the table.

Неправильний вибір форми дієслова

to lie – lied – lied / to lay – laid
– laid

He has lied the table.	He has laid the table.
to rise/ to raise. Please rise your hands	Please raise your hands.

Неправильне вживання прислівників і прикметників:

You read good.	You read well.
----------------	----------------

Неправильний порядок прикметників у реченні:

I bought a large lovely round Chinese red wooden table yesterday.	I bought a lovely large round red Chinese wooden table yesterday.
---	---

Неправильне вживання присвійного відмінка іменника:

His room's window is open.	The window of his room is open.
----------------------------	---------------------------------

Неправильне вживання займенників:

It was he.	It was him.
My sister is taller than me.	My sister is taller than I (am).
I have a friend which is in Paris now.	I have a friend who is in Paris.

Вживання калькованих структур з рідної мови:

I forgot my book at home.	I left my book at home.
---------------------------	-------------------------

Ми не наводимо перелік помилок і порушень, що стосуються вживання означеного/неозначеного артикля або його відсутність; вживання інфінітиву замість герундія і навпаки; вживання умовного способу. На наш погляд, ці помилки і порушення можуть стати окремим об'єктом вивчення, оскільки випадки їх уживання настільки часті, як, відповідно, часто трапляються і помилки.

Лексичні помилки/порушення Правильні варіанти

Неправильний вибір синонімів:

Poor small thing – come here and let me look after you.	Poor little thing – come here and let me look after you.
He will say you the truth.	He will tell you the truth.
He will tell so.	He will say so.
If you don't object, I'll stop you there.	If you don't mind, I'll stop you there.
I am persuaded of his honesty.	I am convinced of his honesty.

Незнання семантики лексичних одиниць

Look here.
A mistake correction.
It is a printed mistake.
This case happened long ago.

Look this way/ over there.
An error correction.
It's a slip of the pen.
This/ this thing/ it happened
long ago.

Невміння правильно поєднувати лексичні одиниці:

What conclusion did they come in the end?   What conclusion did they come to in the end?

Природно, що в межах однієї статті неможливо навести всі типові помилки й порушення у мовленні користувачів ІМ. Наші спостереження показують, що у мовленні майбутнього вчителя АМ на уроці превалюють граматичні помилки, меншу частку посідають – лексичні, незначна питома вага вимовних, стилістичних та орфографічних помилок. Звичайно, картина може змінитися при зміні професійної ситуації спілкування, наприклад: участь у методичному семінарі, дискусії та/або обговорення професійних проблем за участі носіїв мови – зарубіжних колег.

Таким чином, ми проаналізували й описали типові помилки та порушення усного професійно орієнтованого англomовного мовлення майбутніх учителів АМ. Перспективи подальших досліджень ми бачимо у розробці прийомів запобігання таким помилкам і відхиленням, у створенні та запровадженні у навчальний процес ВМНЗ комплексів вправ для формування умінь комунікативно правильного, професійно орієнтованого англomовного говоріння у майбутніх учителів.

Література

1. Arbekova T.I. Correct English for Everyday Use. – М.: Высшая школа, 1990. – 221с.

2. Бобырь С.Л. Обучение логическому ударению как компонент профессионально-речевой подготовки учителя иностранного языка (первый курс, английский язык): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Киевск. гос. пед. ин-т иностр. языков. – К., 1990. – 18 с.

3. Борецька Г.Е. Правильність іншомовного висловлювання та класифікація граматичних помилок у писемному мовленні // Теоретичні питання освіти та виховання. Збірник наукових праць. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. – Вип. 12. – С.75-78.

4. Борецька Г.Е. Чинники виникнення та аналіз порушень

граматичної правильності англомовної писемної комунікації // Вісник КНЛУ. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – Вип. 9. – С. 45-53.

5. Ицкович В.А. Очерки синтаксической нормы. – М.: Наука, 1982. – С.8-15.

6. Шукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц. – М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746, [6] с.; [150] фот.

7. Girard D. Les langues vivantes. – P. : Larousse, 1974. – 207 p.